

česar ne zna. In to je teza, ki jo hoče pisatelj dokazati: Otroci nižjih stanov so nesposobni za višjo kulturo in zato naj ostanejo, kjer so. Nekulturnost so podedovali od svojega sloja in ne izrebi je niti šola niti vzgoja. Tako se je moralo zgoditi, „da je zadela duša (žene), oplemenjena z visoko kulturo, ob nekulturo človeka, ki je ostal vsled podedovanja in vsled okoliščin pri vzgoji kljub vsem svojim (uglajenim) navadam v nizki atmosferi preprostosti, ki je včasih prehajala v sirovost.“ (Str. 165, 166.) In da to še jasneje dokaže, pelje pisatelj junaka po primernih potih. On postane nesposoben uradnik, ki si pa vendar zna pridobiti s svojo naravno zvitostjo plemenito Regino, ker hoče z njo napraviti svojo kariero, poroči se z njo, a jo odbije s svojo prirojeno sirovostjo in duševno inferiornostjo. Nato pije, si vbrizgava morfij, v naglici in strasti provzroči kot državni pravdnik smrt nedolžnega obtoženca, znori in skoči v morje, ki je pravi njegov dom. — „... Prehod iz nižje v višjo kulturo gre po stopnjah in se le izjemoma izvede v prvi, ravni generaciji. Zato sem iz praktičnih razlogov nasprotnik tega, da se iztrga otrok, ki je edinec v družini, tistemu, kar se je vživelo v njegovi krvi po podedovanju, prenesenem skozi stoletja iz ene generacije na drugo... Tak edinec bi bil sposoben za višje nauke le takrat, ko bi pokazal genialnost...“ (Str. 91.) Dasi ima ta misel nekaj zdravega jedra v sebi, je v svoji splošnosti nedosledna in bizarna ter nasprotna vsej izkušnji. — V romanu je nekaj lepih mest, a vendar se mu pozna, da je bil njegov avtor eden izmed srednjih talentov. — Osnovna misel pa je taka, da niti ne za služi, da bi jo obdeloval srednji talent na 200 straneh.

—k.

M. Gorkij: Izabrane pripovedi. Uvod napisao Martin Lovrenčević. Slavonska knjižnica „Matica Hrvatske“. Knjiga XIV. Zagreb 1906. Str. 294. — Matica je izdala deset krajših spisov Gorkega v dobrem hrvatskem prevodu. Zbrane so tiste povesti, ki so najlepše in za Gorkega najznačilnejše. Sicer je pa ta mladi ruski literarni revolucionarec znan tudi našemu občinstvu po nekaterih svojih črticah in po drami „Na dnu življenja“. On je pesnik bosjakov in umetnik filozofskega anarhizma. Junaki so mu potepuhi in bivši ljudje, ki nimajo ničesar več kot prostost, sovraštvo do vsega obstoječega in protest proti družbi. Zato so tudi Gorkemu ljubi in dragi, zato so mu veliki. Družba mu je vsota ljudi, ki so se po čudnem in nesrečnem naključju zapletli v mrežo predpisov, zakonov in določil in si zdaj sami ne znajo več pomagati. „Smešni so ti tvoji ljudje. Stisnili so se v gručo in davijo drug drugega, a prostora je dosti na zemlji, glej toliko — on mahne široko z roko po stepi. — In vsi delajo. Čemu? Komu? — Nihče ne ve. Gledaš, kako človek orje zemljo in misli: glej, v kapljici za kapljico bo iztočil svojo moč v zemljo, potem pa bo legel vanjo in v njej segnil. Ničesar ne bo ostalo po njem, on ničesar ne vidi s svojega polja in umira, kakor se je rodil — kot norec.“ (Str. 99.) To mu je družba. Sami majhni ljudje, polni ozirov, strahu pred zakoni, brez lastne volje in moči. Njegovi junaki pa so popolni suvereni, ki jim je lastna volja najvišji zakon. S prezirom in posmehom se potepajo po svetu, živé svobodno in delajo, kar se jim zljubi, poznajo vse, samo pekoče vesti ne. Moč naj zadene ob moč — to je vrhunec lepote! Tako je zadel

drzni cigan Lojko ob lepo ciganko Raddo: kamen ob kamen, in ni prej miru, dokler drug drugega ne staret. „Krasno je to bilo, očka! Tu ti stojita dva človeka in ugledata drug drugega kot dve zveri, a oba sta tako lepa, odločna. Gledal ju je svetli mesec in jaz — in to je vse.“ (Str. 108.) To so bosjaki Gorkega, ki so vrgli vse proč, da so našli moč in prostost od vseh vezi in zakonov. „Kdor je močan, ta je sam sebi zakon! Njemu se ni treba učiti, on bo tudi slep sam našel svojo pot.“ (Str. 8.) Gorkega umetnost je sam velik kult te razbrzdane, nekročene človeške sile, obožavanje popolne avtonomnosti. Močnemu je vse dobro in dovoljeno, ker mu je volja najsvetejši zakon. Taki junaki so Gorkemu knez Šakro, ki živi od tujih rok in iz vsega srca zaničuje človeka, ki ga iz usmiljenja redi; tak je cigan Lojko; taka je starka Izergil, ki je divje preživela svoja mlada leta in zdaj mirna in vesela zre smrti v obraz ter le toži nad mladim svetom, ker ni v njem več tiste močne strasti in ponosne lepote. „Raznovrstne ljudi vidim danes, a glej, močnih ni! Kje so ti? ... Tudi lepih ljudi je vedno manj.“ (Stran 133.) Čimbolj nevkročena je človeška

† DR. PL. STABLEVSKI
nadškof poznanjski

volja, čimbolj je v nasprotju z vsemi zakoni in navadami družbe, tem lepša in popolnejša je Gorkemu. Tak vzor popolne neodvisnosti mu je orlov sin v pripovedki starke Izergil. „On se je nasmešnil in je šel, kamor se mu je zahotelo — k lepemu dekletu, ki ga je neprestano opazovala; šel je k njej, in ko je prišel do nje, jo je objel. Ona pa je bila hči enega izmed starešin, ki so ga obsodili. In čeprav je bil lep, ga je odrinila proč zato, ker se je bala očeta. Ona ga je odrinila proč in odšla od njega, on pa jo je udaril, in ko je padla, je stopil z nogo na njene prsi, stopil je tako, da je brizgnila kri iz njenih ust proti nebu, in ona je težko zdihovala, zvižala se kakor kača in umrla... On pa je stal popolnoma sam proti vsem drugim zraven nje in je bil tako hladan in ponosen, da ni povsili svoje glave...“ (Str. 117.)

Tak je Gorki kot filozof: krut in brutalen ter seveda nedosleden. Kot pesnik je pa gorak in vroč ter vreden naslednik Čehova. V njegovi poeziji vse kipi moči in sil, narava in kri. Njegov pravi element sta morje in stepa, ki ju ljubi do blaznosti in ju tako tudi opisuje. Tu ga je sploh nemogoče analizirati, le brati in umeti ga je treba.

Ilija Ujević. Dokonice. Slike i priče iz dalmatinskog zagorja. Zabavna knjižnica Matice Hrvatske. Svezak CCXCVII—CCXCVIII. Stran 159. Petnajst drobnih črtic — niti črtic bi jih ne smeli imenovati. Petnajst kratkih idil o mirnem, zadovoljnim življenju, o bogati

in lepi jeseni, o tihih ljudeh, ki mirno trpe, mirno uživajo in mirno filozofirajo. Nič nimajo skupnega z ne-navadnimi osebam, modernih novelet in nič niso v sorodu s starimi junaki, ki jim je pisatelj preračunal vsako besedo ter utemeljil in opravičil vsak korak. Tako rastejo — čeprav niso vedno najboljši predmet za črtico — kakor jih je rodila Dalmacija in kakor jih je dal Bog. A.

Kolo hrvatskih umjetnika. Ta zbirka reprodukcij slik in kipov skoroda vseh modernih hrvaških umetnikov je najlepša izmed vseh publikacij „Matice Hrvatske“. Posebno lepe so slike C. Medovića, O. Ivekovića, B. Šenoe in drugih. V tej številki „Dom in Sveta“ smo objavili eno izmed teh reprodukcij, „Kronanje Kralja Vladislava“ od C. Medovića; v prihodnji številki objavimo še nekaj slik iz „Kola hrvatskih umjetnika“. Klišeje nam je rade volje poslala „Matica Hrvatska“, za kar se ji tu toplo zahvaljujem.

Uredništvo.

Povjest filozofije. Dr. Albert Bazala. I. Povjest narodne filozofije grčke. To delo je skrbno sestavljeno na podlagi obširne filozofske literature, ki jo pisatelj vso navaja v posebnem dodatku. Seveda velja to za občo karakteristiko modroslovnih sestavov, ne pa za podrobnosti. Kar smatramo mi za velik pogrešek, je nekritično, le navidez objektivno izvajanje enega sistema iz drugega, tisto estetsko presojanje problemov, ki je na škodo resnici. Zgodovina filozofije je potrebna, ni pa upravičeno naziranje, ki bi hotelo vso filozofijo resolvirati zgolj v zgodovino, v historijski razvoj njenih problemov. To je ravnotako enostransko kakor hegelovska ideologija ali pa Marksovo doktrinarstvo. Tudi definicija filozofije ni pri dr. Bazali apriorna, scientia de causis supremis. Zanj je ta definicija kakor vsaka druga le relativno veljavno stališče. Definicija Bazalova, da je filozofija „najopčenejša nauka, koja treba da občene spoznaže pojdinih nauka svede u jedinstvenu cjelinu bez protuslovja“ je resnična, toda ne izčrpa vsega objekta te vede. Psihološko, kulturnohistorijsko in pragmatično umevanje modroslovnih sestavov ni kriterij za njihovo upravičenost, zato je prava kritika na tem stališču nemogoča. To se vidi tudi pri Bazali, ki hoče, da je kritika imanentna. Imanentna kritika ni nobeno presojanje, ampak zgolj umevanje. Kritika je nujno transcendentna, ker je nemogoče stvar iz njenega lastnega stališča objektivno presoditi. Imanentna kritika zasledi kvečjemu notranja protislovja v sestavi. Tudi ne velja splošno, da načelni pogreški v filozofskih sestavih niso absolutni. Sistem, ki nika vzročnost v stvarih, je vsaj v svojih principih absolutno, in ne samo rela-

tivno pogrešen. Stališče Bazale je res zelo pripravno za doumevanje posebnosti tega ali onega sestava, je res umetniško, ker nam podaja takorekoč kolorit sestavov, ni pa kritično in strogo intelektualno. Kar se tiče zgodovine filozofije same, je na vsak način orientalska spekulacija zelo borno obdelana. Mene je uprav osupnilo, kako površno je obdelana iranska spekulacija, Zendov sestav in filozofski temelji egiptovskih teogonij. Platon je obširno obdelan naškodo Aristotela. Sploh ni pisatelj vsled svoje metode mogel preblemov razjasniti v njihovi medsebojni zvezi, ker se je preveč omejil zgolj na grško modroslovje. Zato je tudi premalo uvaževal orientalski vpliv, vsaj na jonsko filozofijo. Nam se zdi, da je za naše čase in potrebe bolj pripravna zgodovina filozofije, ki zasleduje temeljna vprašanja modroslovja v vseh dobah v njihovi realni zvezi, kakor na primer Willmann v „Zgodovini idealizma“. Čisto brezdvomno je, da dr. Bazala pri zgodovini srednjeveške filozofije ne bo mogel čitateljev zadostno uvesti v problem med nominalizmom in realizmom, ker je v prvem zvezku spoznavnoteoretiški problem pri Aristotelu zelo nedostatan obdelan. Knjiga bo dobro služila srednješolcem in akademikom, ki se poblize bavijo s helenistiko, da jih orientira v glavnih smereh grških sestavov in v filozofski literaturi. F. T.

Druge.

History of the diocese of Sault Ste. Marie and Marquette, containing a full and accurate account of the development of the catholic church in Uper Michigan with Portraits of Bishops, Priest and Illustrations of Churches Old and New. By Rev. Antoine Ivan Rezek. Vol. I. Houghton — Michigan 1906. (Zgodovina Sault škofije sv. Marije in Marquette, obsegajoča popoln in natančen opis razvoja katoliške cerkve v Gorenjem Michiganu. S portreti škofov, duhovnikov in slikami novih in starih cerkva. Spisal Anton Ivan Rezek. Knjiga prva. Houghton, Michigan 1906.) 40, 393 str. — Ta nad vse lepo opremljena, zanimiva, v gladki angleščini pisana knjiga sodi prav za prav v predel „Slovensko slovstvo“. Delo je slovenskega župnika Režeka v Severni Ameriki in pred vsem opisuje napore ondodnih velikih slovenskih misijonarjev: škofov Barage, Mraka, Vrtina in njih sotrudnikov. Prijatelj lista nam je doposlal obširnejše poročilo, katero priobčimo, kakor hitro nam dojdejo potrebne slike, katere bodo brez dvojbe tudi v stari domovini zanimala čestilce naših slavnih Amerikancev.

